

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

I. ÜNİTE - GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

GÜZEL SANATLAR İÇİNDE EDEBİYATIN YERİ

Güzel sanatları diğer eserlerden ayıran en önemli özellik insanda coşku ve estetik haz uyandırmasıdır. Güzel sanatlar için yapılan en iyi sınıflama bu sanatların kullandıkları malzemelere göre yapılan sınıflandırmadır. Bu malzemeler fonetik ve plastik olarak ikiye ayrılır. Sesle yapılan sanatlara fonetik sanatlar, görüntüyle yapılan sanatlara ise plastik sanatlar denir. Güzel sanatların genelinde plastik malzeme kullanılırken edebiyat ve müzik ise sese dayalı bir sanattır.

Edebiyatın malzemesi kelimelerdir ve edebiyat dille gerçekleştirilen bir güzel sanatlar etkinliğidir. Edebiyatın asıl amacı güzel sanatların en önemli ögesi olan estetik zevk duygusunu dil aracılığıyla gerçekleştirmektir. Edebiyatta fayda sağlamak amaç olarak her zaman ikinci plandadır.

Edebiyat; Tanımı, Konusu, Yöntemi

Duygu ve düşüncelerin söz ya da yazıyla etkili ve güzel bir biçimde anlatılması sanatına edebiyat denir. Edebiyat, sözcüğü Arapça "edep" sözcüğünden türemiştir. Edebiyat sözcüğü ilk kez Tanzimat döneminde Şinasi tarafından kullanılmıştır. Şinasi'den önce nazım ve nesir türlerindeki eserlere "şiir ve inşa" denilmekteydi.

Edebiyatın Konusu

Yazar ve şairlerin ortaya koydukları eserlerde ele alıp işledikleri her şey, edebiyatın konusunu oluşturur.

Edebiyatın Yöntemi

Dil ürünlerinin tüm özelliklerinin tarihi akış içinde bilimsel olarak incelenmesi de edebiyatın yöntemini oluşturur.

EDEBİYATIN DİĞER BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ

Edebiyatın temel ögesi olan dil diğer bilim dallarının da anlatım aracıdır. Bundan dolayı felsefe, psikoloji, sosyoloji, hatta tarih, coğrafya, ekonomi vb. diğer bilim dallarıyla yakından ilişkisi vardır. Araştırmacılar da edebiyat araştırmalarında yazarın biyografisini yazarken tarih biliminden, yaşadığı ortamı yazarken sosyoloji biliminden, yazarın içinde bulunduğu ruhsal durumu anlatırken ise psikolojiden faydalanırlar.

Yazarı etkileyen toplumsal, siyasal ve felsefi görüşleri de diğer sosyal bilimlerin yardımıyla ortaya koyarlar.

Edebiyat Tarihi ve Önemi

Bir ulusun çağlar boyu yarattığı sözlü ve yazılı dil ürünlerini ve onların yazarlarını bilimsel bir yöntemle tarihi akış içinde inceleyen bilim dalına edebiyat tarihi denir. Edebiyat tarihi bir ulusun geçmişteki düşünce yapısını, dünya anlayışını, kültür ve uygarlık birikimini yeni kuşaklara aktarır. Böylece kuşaklar arasında köprü kurarak yeni kuşakların daha iyiyi, doğruyu, güzeli bulmalarına yardımcı olur. Bizde Tanzimat dönemine kadar edebiyat tarihi tezkirelerden ibaretti.

Tezkire: Şairlerin hayat hikâyelerini anlatan biyografi türünden eserlere denir.

Başlıca edebiyat tarihi yazarlarımız şunlardır: Ziya Paşa, M. Fuat Köprülü, Ağâh Sırrı Levend, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nihat Sami Banarlı

DİLİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ

Dil-Kültür-Edebiyat İlişkisi

Dil, insanların duygu düşünce ve düşlerini; özlem ve isteklerini anlatma aracıdır. Kültür ise; dil, din, ülkü gibi ortak duygu ve düşüncelerin bizde yarattığı değişim ve bileşimdir. Bu nedenle dil bir ulusun temel taşıdır. Dil kültür değerlerimizi geleceğe taşır ve edebiyatın da temel ögesidir.

Dil, edebiyatın temel ögesi; edebiyat, kültür birikiminin kendisidir. Görüldüğü gibi dil, kültür ve edebiyat birbirinin tamamlayıcısıdır.

METİN - EDEBÎ METİN

Metin: Bir yazıyı şekil, anlatım ve yazım özellikleriyle oluşturan kelimelerin tamamına metin denir.

Edebî Eser (Edebi Metin); Tanımı ve Özellikleri İnsanın duygu ve düşüncelerini; özlem ve dileklerini estetik ölçüler içinde anlatan ve okuyucuda güzellik duygusu yaratan dil ürünlerine edebî eser(metin) denir.

Özellikleri

- Edebî eser okuyanı etkilemelidir.
- Anlatımı güzel düşüncesi sağlam ve özlü olmalıdır.
- Konusu; ait olduğu toplumun ve yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtmalıdır.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

- Eser zamanın süzgecinden geçtikten sonra toplumca anlaşılıp beğenilmelidir.
- Duygu ve düşünceler belli bir edebî türe uygun olarak anlatılmalıdır.
- Eser estetik ölçüler içinde, belli bir sanat anlayışıyla yazılmalıdır

EDEBİYAT VE GERÇEKLİK

Dış dünyadaki tüm nesnel varlıklar, koşullar ve durumlar gerçekliğin kapsamına girer. Edebiyat dış dünyayı, insanı ve insana özgü özellikleri kurmaca yoluyla dile getirir. Yani sanatçı dış dünyayı olduğu gibi değil, kendi süzgecinden geçirerek, değiştirerek, yorumlayarak anlatır. Bu paralelde şöyle bir tanım çıkarılabilir: Sanat ya da edebiyat, bir nevi gerçeğin yorumlanarak anlatılmasıdır. Burada unutulmaması gereken nokta ise edebiyatın bunu yaparken gerçeklikten tamamen uzaklaşmaması olmasıdır.

II. ÜNİTE - ÇOŞKU VE HEYECAN DİLE GETİREN METİNLER (ŞİİR)

ŞİİR VE ZİHNİYET

Zihniyet, bir dönemdeki sosyal, siyasî, idarî, adlî, dinî, ticarî hayatın birlikte oluşturduğu ortamdır. Yani devrin kabul edilmiş sanat zevki ve hâkim anlayışıdır.

Bir eser hangi dönemde verilmişse, o dönemden izler taşır. Şairlerin şiirleri de yaşadıkları dönemden izler taşır. Şairlerin şiirlerinde de yaşadıkları dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, ilişkilerini, inançlarını, sanat zevkini görebiliriz. Dolayısıyla bir şiiri incelerken, o şiirin yazıldığı dönemin ve şairin özelliklerini göz önüne almalıyız.

ŞİİRDE AHENK (SES VE RİTM)

Ahenk:

Ahenk kelimesi uyum anlamına gelmektedir. Edebiyatta ise kelimelerin birbiriyle ses ve anlam bakımından etkileyici bir bütün olması anlamındadır.

Şiirde ahenk; ustaca kullanılan ses akışı, söyleyiş, ritim, ölçü ve her türlü ses benzerliğiyle sağlanır. Şiirde ahengi sağlamak için ölçü, uyak, vurgu, tonlama gibi değişik unsurlar kullanılır.

Şiirde ahengi sağlayan unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1) Vurgu: Bir kelimedeki hecelerden birinin diğerlerine göre daha baskılı, daha kuvvetli söylenmesidir. Vurgu hem kelimenin anlamını güçlendiren hem de şiiri ahenkli kılan bir unsurdur. Vurgulama ve tonlama şiirin ahengini ve etki gücünü bir kat daha artırır.

Ör:

Gök sarı toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı
Arkada zincirlenen Toros Dağları

2) Tonlama: Anlatılmak istenen duygu veya düşüncenin daha etkili ifade edilebilmesi için ses tonunu değiştirerek okumaya tonlama denir. Böylece acıma, üzüntü, özlem, hayranlık, sevgi gibi duygular belirginlik kazanır.

Ör:

Bir sarsıntı... Uyandım uzun süren uykudan,
Geçiyordu araba yola benzer bir sudan.

3) Ölçü: Ahengi sağlamak için belli bir düzen vermek için şiirlerde çeşitli ölçüler kullanılır. Türk edebiyatında hece ve aruz ölçüsü olmak üzere iki çeşit ölçü kullanılmıştır.

a) Hece ölçüsü: Şiirdeki tüm dizelerin hecelerinin sayısının eşit olması esasına dayanır.

* Hece ölçüsü Türklerin bulduğu bir ölçüdür.

* Bilinen en eski Türk şiirlerinde de bu ölçü kullanılmıştır.

* 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüsü kalıpları en çok kullanılan kalıplardır.

Durak: Ölçü kalıpları içerisindeki durma yeridir. Hece ölçüsünde duraklar sözcükleri bölmez.

b) Aruz ölçüsü: Dizelerdeki hecelerın açıklık kapalılık esasına bağlı olan bir ölçü sistemidir. Sonu ünlü ile biten heceler "açık", sonu ünsüzle biten heceler de "kapalı" hece olarak adlandırılır. Ayrıca uzun ünlü heceler ile dize sonundaki heceler daima kapalı kabul edilir.

* Aruz ölçüsünde duraklar sözcükleri bölebilir.

O be nim mil / le ti min yıl / dı zı dır par / la
ya cak

... - - - - -
Fe i la tün Fe i la tün Fe i la tün Fe
i tün

* Aruz vezninde hecelerın kısalığı ve uzunluğu esas olduğu için bazı Türkçe kelimeler kısa olduğu halde vezin gereği uzun okunur; buna imale denir. İmale kısa heceyi uzun yapar.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Arapça ve Farsça kelimelerdeki bazı uzun seslerin vezin gereği kısa okunmasına da zihaf denir. Sessiz bir harfle biten kelime vezin gereği açık olması gerekirse, kendinden sonra sesli ile başlayan bir hece varsa birinci kelimenin sonundaki harf, ikinci kelimenin ilk hecesine ulanır. Buna ulama denir. Ulama kapalı heceyi açık yapar.

c) **Serbest Ölçü:** Herhangi bir sisteme bağlı olmayan ölçüdür.19.yüzyıl sonlarından itibaren edebiyatımıza girmiştir.

4) Uyak (Kafiye) ve Redif:

Uyak: Dize sonlarında bulunan ve görevleri farklı olan ses veya ek benzerlikleridir. **Redif:** Mısra sonlarında bulunan aynı görevdeki ses, ek ve kelime tekrarlarıdır.

Her yalana kanmışım kafiye:"an"
Her söze inanmışım redif: "mışım"
Ben artık sevgiden de
Bıkmışım, usanmışım

Uyak Çeşitleri

a) **Yarım Uyak:** Sadece bir ünsüzün benzeşmesiyle oluşan kafiye yarım uyak denir.

Ecel büke belimizi
Söyletmeye dilimizi
Hasta iken halimizi
Soranlara selam olsun

b) **Tam Uyak:** Biri ünlü biri ünsüz olmak üzere iki sesin benzerliğiyle oluşan uyağa tam uyak denir.

Ben gideyim yol gitsin, ben gideyim yol gitsin;

İki yanımdan aksın bir sel gibi fenerler
Tak, tak ayak sesimi aç köpekler işitsin
Yolumda bir tak olsun zulmetten taş kemerler

c) **Zengin Uyak:** En az üç sesin benzerliğiyle oluşan uyağa zengin uyak denir.
Bir idamlık Ali vardı, asıldı
Kaydını düştüler, mühür basıldı
Geçti gitti, birkaç günlük fasıldı.

d) **Cinaslı Uyak:** Aynı seslerden oluşan; fakat farklı anlamları karşılayan kelimelerle yapılan uyağa cinaslı uyak denir. Cinas bir kelimenin tekrarı değildir. Aynı kelimenin aynı anlamla tekrar etmesine redif denir.

Ör: "Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz kışım yazıma"

Bu beyitteki "yazıma" sözcüklerinin yazımı aynıdır; ancak birinci dizede kaderime anlamında ikinci dizede ise yaz mevsimi anlamında kullanıldığından cinaslı uyaktır.

NOT: Yazımları ve anlamları aynı olan iki sözcük redif; yazımları aynı ancak anlamları farklı olan iki sözcük cinaslı kafiye oluşturur.

NOT: Uzun okunan ünlüler iki ses değerinde kabul edilir.

Uyak Düzeni (Şeması) ve Çeşitleri

Şiirler uyaklanış bakımından dörde ayrılır.

a) **Düz uyak:** Uyaklı kelimeler aaxa veya aaab şeklinde sıralanmışsa buna düz uyak denir.

Hiç anılmaz olmuş atalar adı
Beşikte bırakmış ana evladı
Kırılmış yetimin kolu kanadı
Zulüm pençesinden aman kalmamış

b) **Çapraz uyak:** Uyaklı kelimeler abab şeklinde sıralanmışsa buna çapraz uyak denir.

Sokaktayım kimsesiz bir sokak ortasında
Yürüyorum arkama bakmadan yürüyorum
Yolumun karanlığa sapanan noktasında
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum
Necip Fazıl Kısakürek

c) **Sarma uyak:** Uyaklı kelimeler abba şeklinde sıralanmışsa buna çapraz uyak denir.

En son Bektaş Ağa çöktü diz üstü
Titrek elleriyle gererken yayı
Her yandan bir merak sardı alayı
Ok uçtu, hedefin kalbine düştü

d) **Mani tipi uyak:** Mani tipindeki şiirlerde kullanılan uyak türüdür. aaxa şeklinde uyaklanır. Tek dörtlük için geçerlidir.

Dağlarda kar kalmadı
Gözlerde fer kalmadı
Daha yazacak idim
Kâğıtta yer kalmadı

5) Aliterasyon ve Asonans:

Bir şiirin dizelerinde sürekli aynı ünsüzün tekrarlanmasından oluşan ahenge aliterasyon denir.

Bir şiirin dizelerinde sürekli aynı ünlünün tekrarlanmasıyla oluşan ahenge asonans denir.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

senin kalbiden sürgün oldum ilkin bütün sürgünlüklerim bir bakıma bu sürgünün bir süreği

“ü harfi ile asonans, s harfi ile aliterasyon yapılmıştır.”

ŞİİR DİLİ

Şiir insanın değişen duygu, coşku, özlem ve hayallerini kendine özgü bir dille ifade eder. Dili daha canlı, daha güzel ve daha tesirli hale getirerek ona bir üst kimlik kazandırır. Şair günlük dildeki sözcükleri özenle seçer. Onlara yepyeni anlamlar kazandırır. Kullanılan dile yeni değerler ve anlamlar kazandırır. Benzetmelere değişmecelere (mecaz) yer verir. Somut varlıkları soyutlaştırır, soyutları da somutlaştırır. Böylece duygu ve düşüncelerine bir anlam derinliği kazandırır.

Söz Sanatları

1) Teşbih (Benzetme) :

Anlama güç katmak için, aralarında gerçek ya da mecaz, çeşitli yönlerden ilgi, benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıf olanı nitelik bakımından güçlü olana benzetme sanatıdır.

Teşbih sanatında en az iki, en fazla dört öge bulunur. Ögeleri şunlardır:

1- Benzeyen:

Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından güçsüz olanıdır.

2- Kendisine Benzetilen:

Birbirlerine benzetilen şeylerden nitelik bakımından daha üstün ve güçlü olanıdır.

3- Benzetme Yönü:

Benzeyen ve kendisine benzetilen arasındaki ortak noktadır. Zaten benzetme bu ortak noktayı belirtmek için yapılır.

4- Benzetme Edatı:

Benzeyen ve kendisine benzetilen arasında benzetme ilgisi kuran kelime veya ektir.

Ör: Bu sesler dokunuyor en ağrıyan yerime,
Bir eski çıban gibi işliyor içerime.
(Ayak Sesleri/Necip Fazıl Kısakürek)

Benzeyen: Sesler
Kendisine benzetilen unsur: Eski çıban
Benzetme yönü: Batmak, işlemek
Benzetme edatı: Gibi

Ör: Kömür gözlüm, gül dudaklım
Sen de bir gün perişan ol
Hicranî

Benzeyen: göz - dudak
Benzetilen: kömür - gül

2) İstiare (İğretileme) :

Sadece benzeyen ya da benzetilenle yapılan teşbihe istiare denir. Açık istiare ve kapalı istiare olmak üzere ikiye ayrılır.

a- Açık istiare:

Benzetme ögelerinden sadece kendisine benzetilenin bulunduğu benzeyenin bulunmadığı istiaresidir.

Ör: Yüce dağ başında siyah tül vardır.
Benzeyen: bulut(söylenmemiş)
Benzetilen: siyah tül (söylenmiş)

Ör: Havada bir dost eli okşuyor derimizi
Benzeyen: Rüzgâr(söylenmemiş)
Benzetilen: dost eli(söylenmiş)

b- Kapalı istiare:

Benzetme ögelerinden sadece benzeyenle yapılan istiaresidir. Kapalı istiarede kendisine benzetilen yer almaz.

Ör: Yüce dağların başında
Salkım salkım olan bulut.
Benzeyen: Bulut(var)
Kendisine benzetilen: üzüm(yok)

Ör:

Bir arslan miyav dedi
Minik fare kükredi
Fareden korktu kedi
Kedi pır uçuverdi

Dörtlükte “aslan” , “miyav” sözcüğüyle kediye; fare, kükredi sözcüğüyle aslana; “kedi” “uçuverdi” sözcüğüyle kuşa benzetilmiştir. Ancak dörtlükte benzetilene yer verilmemiştir.

3) Teşhis (Kişileştirme) :

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana özgü bir özellik verme sanatına teşhis denir.

Ör: Ağlama karanfil beni de ağlatma
Sil gözyaşlarını

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

4) İntak (Konuşturma) :

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların konuşturulması sanattır. Konuşturma kişileştirmeden sonra gelir. Varlıklar önce kişileştirilir sonra gerekirse konuşturulur. Her intakta bir kişileştirme vardır ama her kişileştirmede bir intak yoktur. Fabllar bu sanata örnektir.

Ör: Mor menekşe:”Bana dokunma;” diye bağırdı.

5) Tezat (Karşıtlık) :

Aynı varlığın, olayın, durumun birbirine karşıt iki yönünü bir arada belirtmeye ya da birbirine karşıt kavramlar arasında ilgi kurmaya tezat denir.

Ömrümde zararsız günümü bilmem Her senede yüz milyonluk kârım var. (Huzuri)

Aşk derdiyle hoşem el çok ilâcımdan tabip
Kılma derman kim helakim zehr-i
dermânındadır (Fuzuli)

6) Mübalağa(Abartma) :

Bir sözün etkisini arttırmak amacıyla bir şeyi olduğundan çok göstermek ya da olmayacak biçimde anlatma sanatıdır.

Ör: Şühedâ fıskırarak toprağı sıksan şühedâ

Ör: Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

Gömelim gel seni tarihe desem,
sığmazsın.

7) Telmih (Hatırlatma) :

Söz arasında herkesin bildiği bir olaya ya da kişiye işaret etme sanatı.

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu.

Gökyüzünde İsa ile,
Tur dağında Musa ile,
Elindeki asa ile,
Çağırayım Mevlam seni.

Yunus Emre

8) Tecahül-i Arif (Bilmezlikten Gelme):

Anlam inceliği oluşturmak için herkesçe bilinen bir gerçeği bilmez görünerek anlatma sanatıdır.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?

Cahit Sıtkı Tarancı

9) Hüsn-i talil (Güzel Bir Nedene Bağlama) :

Sebebi bilinen bir olayın meydana gelişini, gerçek sebebinin dışında başka, güzel bir nedene bağlamadır.

Senin o gül yüzünü görmek için
Sana güneş bakmak için doğuyor.

10) Tenasüp (Uygunluk) :

Anlam yönünden birbiriyle ilgili sözcükleri bir arada kullanmaktır.

Ör: Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabip
Kılma derman kim helakim zehr-i
dermendadır.

Bu dizelerde “dert, derman, ilaç, tabip” birbiriyle ilgili sözcükler olarak kullanılmıştır.

11) Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması) :

Bir sözün benzetme amacı güdülmeden başka bir sözcük yerine gerçek anlamı dışında kullanılması sanatıdır.

Ör: Ankara bu olaya tepki gösterdi.

Burada tepki gösteren şehir değil. Ankara da bulunan hükümettir. Mecaz-ı mürsel yapılmış. Şehir söylenmiş hükümet kastedilmiştir.

Ör: Cemil Meriç'i her okuyuşumda yeni bir şeyler buluyorum. (Kitabını okuyorum kendisini değil)

ŞİİRDE YAPI

Şiirin yapısı anlam ve ses kaynaşmasından oluşur. Anlam ve ses kaynaşmasından oluşan nazım birimlerine beyit, kıt'a, bent, mısra gibi isimler verilir. Dize, beyit, dörtlük gibi birimlerle ölçü, kafiye düzeni, tema ve imgeler belli bir bütün oluşturarak şiirde yapıyı meydana getirir.

Nazım biçimi:

Bir şiirde dizelerin kümelenişinden, uyakların sıralanış düzeninden ve ölçü özelliklerinden doğan örgüye denir. Nazım biçimlerini belirlemede en temel ölçüt nazım birimidir.

Nazım türü:

Bir şiirin konusuna göre aldığı addır.

Nazım birimi:

Bir manzumede anlam bütünlüğü taşıyan en küçük parçaya nazım birimi denir. Nazım birimi en az iki dizeden oluşmak üzere üç, dört, beş veya daha fazla dizeden oluşabilir.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Mısra (Dize):

Bir şiirin her bir satırına dize denir.

Beyit:

İki dizeden oluşan nazım birimine beyit denir.

Ör:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi
Kanuni Sultan Süleyman

Kıt'a(Dörtlük):

Dört dizeden oluşan nazım birimine kıt'a veya dörtlük denir.

Ör: Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim

Yeryüzünde yer beğen
Nereye dikilmek istersen,
Seni oraya dikeyim!
Arif Nihat Asya

Bent:

İkilik ve dörtlük dışında kalan 3,5,7 veya daha fazla eşit satıdaki dizelerden oluşan nazım birimine bent denir.

Bugün Cuma

Büyük annemi hatırlıyorum
Dolayısıyla çocukluğumu
Uzun olsaydı o günler!
Yere düşen ekmek parçasını
Öpüp başıma götürdüğüm günler!

Konu:

Üzerinde söz söylenen herhangi bir olay, düşünce veya duruma konu denir. Bir şiir birden fazla konuya değinebilir.
Tema: Şiirin bütününe hâkim olan duygu veya hayale tema denir.

Şiirin yapısını oluşturan tüm bu öğeler gerek Divan edebiyatımızda gerekse Halk edebiyatında gelenek çerçevesi içerisinde çeşitli nazım şekilleri ve türleri oluşturmak amacıyla belli ölçülerde kullanılmıştır. Oluşan bu nazım şekilleri ve türleri Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı nazım şekilleri ve türleri başlıkları altında ele alınırlar.

TÜRK EDEBİYATINDA KULLANILAN NAZIM BİÇİMLERİ

A) İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

* M.S. VIII. yüzyıla gelinceye kadar Türklerin henüz yazıyı kullanmadıkları dönemdeki edebiyattır.

* Bu dönem edebiyatı, sözlü olarak üretilmiş ve kulaktan kulağa yayılarak varlığını sürdürmüştür.

* Bu dönem edebiyatı müzik eşliğinde ("kopuz" adı verilen sazla) dile getirilmiştir.

* Ölçü, ulusal ölçümüz olan "hece" ölçüsüdür.

* Nazım birimi "dörtlük"tür.

* Dönemine göre arı(sade) bir dili vardır.

* Dizelere genel olarak yarım uyak hâkimdir.

* Daha çok doğa, aşk ve ölüm konuları işlenmiştir.

* Bu döneme yönelik elimizdeki en önemli ve eski kaynak Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat-it Türk" adlı eseridir.

Kullanılan Nazım Biçimleri:

Koşuk

* "Sığır" denilen sürek avları sırasında söylenen şiirlerdir. * Konusu daha çok doğa, aşk, savaş ve yiğitliktir.

* Bu tür daha sonra Halk edebiyatında "Koşma" adıyla anılmıştır.

Sagu

* Yuğ" adı verilen ölüm törenlerinde, ölen kişilerin erdemlerini ve duyulan acıları dile getiren şiirlerdir.

* Divan edebiyatında "mersiye";halk edebiyatında "ağıt" ismini almıştır.

Sav

* Dönemin özlü sözleridir.

* Bugünkü atasözlerinin ilk biçimi niteliğindedir.

Destan

Toplumu derinden etkileyen olaylar sonunda halk arasında kendiliğinden oluşan uzun nazım türüdür.

DESTANLARIN ÖZELLİKLERİ:

* Toplumun ortak görüşlerini yansıtması

* Olağanüstü özellikler taşıması

* Kişilerinin seçkin olması (Kral, Han, Hakan... vb.)

* Ait oldukları milletten izler taşıması

* Oldukça uzun olması

* Konuları bakımından savaş, deprem, yangın şeklinde sıralanabilmesi

TÜRK DESTANLARI

Destanlarımız yazıya geçirilmedikleri için bugün bunların ancak konularını bilmekteyiz. Bunları da İran, Çin ve Arap kaynaklarından öğreniyoruz.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

A) SAKA DEVRİ DESTANLARI

1) Alp Er Tunga Destanı:

Türk-İran savaşlarında Alp Er Tunga'nın yiğitliklerini ve bu savaşları anlatır.

2) Şu Destanı:

İskender'le Türkler arasındaki savaşı ve Türk hakani Şu'nun kahramanlıklarını anlatır.

B) HUN DEVRİ DESTANI

Oğuz Kağan Destanı:

Hun hükümdarı Mete'yi ve onun yaşamını anlatır.

C) GÖKTÜRK DEVRİ DESTANLARI

1) Bozkurt Destanı:

Göktürklerin dişi bir kurttan türeyişini anlatır.

2) Ergenekon Destanı:

Bir savaşta yenilen ve Ergenekon'a açılan Türklerin orada bir demir dağı eritip intikamlarını almalarını anlatır.

D) UYGUR DEVRİ DESTANLARI

1) Türeyiş Destanı:

Uygurların bir erkek kurttan türeyişi anlatılır.

2) Göç Destanı:

Uygur Türklerinin anayurtlarından göçünü anlatır.

NOT: Destanlar oluşumları bakımından iki grupta incelenebilir.

a) Doğal Destanlar:

Halk arasında ortaya çıkan anonim ürünlerdir. Bunlar genellikle daha sonra bir şair tarafından derlenip düzenlenmiştir. Bu türe örnek olarak şu destanları sıralayabiliriz.

<i>İliada, Odysseia</i>	<i>Yunanlıların (Homeros)</i>
<i>Kalevala</i>	<i>Finlilerin</i>
<i>Nibelungen</i>	<i>Almanların</i>
<i>Ramayana, Mahabarata</i>	<i>Hintlilerin</i>
<i>Cid</i>	<i>İspanyolların</i>
<i>Chanson de Roland</i>	<i>Fransızların</i>
<i>Gılgamış</i>	<i>Sümerlerin</i>
<i>Şehnâme</i>	<i>İranlıların (Firdevsi)</i>

b) Yapma (Suni) Destanlar:

Bir olayın doğal destana benzetilerek bir şairce destanlaştırılmasıdır. Yapma destan örneği olarak şunları sıralayabiliriz:

<i>Virgilius</i>	<i>Aeneit</i>
<i>Dante</i>	<i>İlahi Komedi</i>

Tasso
Milton
Cennet

Kurtarılmış Kudüs
Kaybolmuş (Kaybedilmiş)
Fazıl Hüsni DAĞLARCA *Üç Şehitler Destanı*

B) İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

1) TÜRK HALK EDEBİYATI

- * İslamiyet öncesinden günümüze kadar kesintisiz gelen bir edebiyattır.
- * Halk içinde yetişmiş ozanların icra ettiği bir edebiyattır.
- * Temelinde sözlü bir gelenek vardır.
- * Dili sadedir.
- * Dörtlük ve yarım kafiye esastır.
- * Hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Halkın dertlerini, sevinçlerini, her türlü duygularını işlemektedir.
- * Koşma, destan, semai, varsağı, mani, ağıt, türkü, bilmece, atasözü, devriye, şathiye, ilahi, deme gibi çeşitli nazım şekilleri vardır.
- * Kendi arasında:

- Âşık Tarzı Halk Edebiyatı
- Anonim Halk Edebiyatı
- Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı olmak üzere 3'e ayrılır.

a) Âşık Tarzı Halk Edebiyatı:

- * İslamiyet'ten önce başlamıştır.
- * Bu edebiyatı genellikle "aşık" adı verilen sazlarıyla yazdıklarını besteleyip köy köy dolaşan ozanlar icra etmiştir.
- * Hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Dili sadedir.
- * Nazım birimi dörtlüktür, yarım kafiye kullanılmıştır.
- * Son dörtlükte şairin mahlası(adı) kullanılır.
- * Aşk, ölüm, gurbet, ayrılık konuları sıklıkla ilenmiştir.
- * Coşkulu, lirik bir söyleyişi vardır.

Kullanılan Nazım Biçimleri:

Koşma

- Aşk, ayrılık, gurbet, sevgi, doğa, yiğitlik gibi geniş çerçeveli konuların işlendiği bir nazım şeklidir.
- 11'li hece ölçüsüyle yazılır.
- 3 ile 6 dörtlükten oluşur.
- Dili sadedir.
- Kafiye düzeni "abab, cccb, dddb..." şeklindedir.
- Son dörtlükte şairin mahlası bulunur.
- Koşmanın konularına göre "güzelleme, koçaklama, ağıt, taşlama" adlı türleri vardır.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Güzelleme:

İnsan ve doğa sevgisinin lirik bir edayla işlendiği koşmalara denir. (Karacaoğlan)

Koçaklama:

Savaş, yiğitlik, kahramanlık gibi konuları işleyen koşmalara denir. (Dadaloğlu ve Köroğlu)

Ağıt:

Ölen kişinin arkasından duyulan acının ve onun iyiliklerinin işlendiği koşmadır.

Taşlama:

Toplumun veya bireylerin aksayan yönlerini eleştiren koşmalara denir. (Seyrani)

Not: Güzelleme, koçaklama, ağıt, taşlama birer nazım türüdür.

Varsağı

- Toros Dağları ve Adana civarında yaşayan "VARSAK" boylarının söyledikleri türkülere denir.
- Kafiye düzeni koşma gibidir.
- 4+4 şeklinde 8'li ölçüyle söylenir.
- "BRE, BEHEY, HEY " nidaları sıklıkla kullanılmıştır.
- En az 3 en fazla 5 dördlüktür.
- Konu olarak hayattan ve talihten şikâyet gibi konular işlenir.

Semai

- Koşma ile aynı konular işlenir.
- Kafiye düzeni koşma ile aynıdır.
- 4 + 4 =8 'li ölçüyle yazılır.
- 3-5 dördlükten oluşur.
- Koşmadan ezgisi, dördlük sayısı ve ölçüsü bakımından ayrılır.

Destan

- 6+5 'li hece ölçüsüyle söylenir.
- Halk edebiyatının en uzun nazım biçimidir.
- Kendine özgü bir söyleyişi vardır.
- Kafiye düzeni koşma ile aynıdır.
- Ayaklanma, kıtlık, savaş, hastalık gibi toplumsal konular işlendiği gibi bireysel konuların işlendiği destanlar da vardır.
- Dördlük sayısında sınırlama yoktur.

b) Anonim Halk Edebiyatı:

- * Belli bir sahibi yoktur. Halkın ortak malı olan ürünlerden oluşur.
- * Dili sade, akıcı bir halk Türkçesidir.
- * Şiirlerde hece ölçüsünün 7'li, 8'li, 11'li kalıpları ağırlıklı olarak kullanılır.

* Şiirlerinin nazım birimi dördlüktür.

* En çok yarım kafiye kullanılmıştır.. Bazı manilerde cinaslı kafiye görülür.

* Ölüm, aşk, tabiat sevgisi, ayrılık acısı, özlem, yiğitlik, toplumsal aksaklıklar gibi konular işlenir.

* Sözlü geleneğe dayanır.

Kullanılan Nazım Biçimleri:

Türkü

- Kendine özgü bir ezgi ile söylenen nazım biçimidir.
- Genellikle anonimdir, yazarı bilinenleri de zamanla halka mal olmuştur.
- Aşk, tabiat, ayrılık, hasret, gurbet, sevgi, güzellik gibi konular işlenir
- Türküler 8'li(4+4) veya 11'li(4+4+3) hece ölçüsüyle söylenir..
- Türküler iki bölümden oluşur.

1-Bent:

Türkünün asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür.

2-Kavuştak:

Her bendin sonunda tekrarlanan bölümdür. Nakarat ya da bağlama adı da verilir.

Mani

- Hecenin 7'li kalıbıyla söylenirler.
- Bir dördlükten oluşur.
- Uyak düzeni aaxa şeklindedir.
- İlk iki dize doldurmaz. Asıl konu son iki dizededir.
- Konu sınırlaması yoktur.
- Düz mani, kesik mani, yedekli mani ve cinaslı mani gibi türleri vardır.

Ninni

- * Annelerin çocukları uyutmak için belli bir ezgiyle söylediği sözlü edebiyat ürünleridir.
- * 7'li,8'li ve 9'lu hece ölçüsüyle söylenir.
- * Genellikle dördlüklerden oluşur.

c) Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı (Tekke Edebiyatı) :

- * Hece ölçüsü ağırlıklıdır, az da olsa aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- * Yarım uyak ve redif sık kullanılmıştır.
- * Tasavvuf terimlerinin dışında dil, halkın anlayabileceği nitelikte ve sadedir.
- * Saz eşliğinde söylenenler de vardır.
- * Allah sevgisi, nefsin öldürülmesi, insan sevgisi, ölüm, Allah'a varış yolları, tasavvuf ilkeleri temel konulardır.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

- * Coşkuludur, genellikle didaktik şiirlerden oluşur.
- * Nazım birimi dörtlüktür ancak beyitle oluşturulmuş türler de vardır.

Kullanılan Nazım Türleri:

İlahi

- * Tekke edebiyatının ana nazım türüdür.
- * 8'li hece ölçüsüyle söylenir, 7 ve 11'li de olabilir.
- * Fanilik, Allah sevgisi, nefsin öldürülmesi temel konusudur.
- * Bu türün en büyük ustası Yunus Emre'dir.

Nefes

- * 8'li hece ölçüsüyle söylenir.
- * İlahilerin konularının Bektaşilerce söylenmesi sonucu ortaya çıkmış türdür.

Deme (Deyiş)

- * 8'li hece ölçüsüyle söylenir
- * Saz eşliğinde kendine özgü bir makamla söylenir.

Nutuk

Tekke Edebiyatı'nda Pirlerin ve mürşitlerin, tarıkata yeni giren müritleri bilgilendirmek tarikat derecelerini ve tarikat adabını öğretmek amacıyla söylenen didaktik şiirlerdir.

Devriye

Evrendeki canlı cansız her şey Allah'tan gelmiştir, yine Allah'a dönecektir. Bu felsefeyi yansıtan şiirlere Tekke edebiyatında devriye denilmiştir.

Şathiye

- * Dini ve tasavvufi halk şiirinde genel olarak mizahi manzumelere şathiye adı verilir.
- * İnançlardan alaylı bir dille söz eder gibi yazılan şiirlerdir. * Görünüşte saçma sanılan bu sözlerin, yorumlandığında tasavvufla ilgili türlü kavramlara değindiği anlaşılır.
- * Bu tür şiirlere genellikle Bektaşî şairlerinde rastlanır.
- * Bu türün en tanınmış şairi Kaygusuz Abdal'dır.

Not: Yukarıdaki türler koşma nazım biçimiyle yazıldığı için birer nazım biçimi değil birer nazım türüdür.

2) DİVAN EDEBİYATI (KLASİK EDEBİYAT)

- * Şairler şiirlerini "DİVAN" adını verdikleri bir kitapta topladıkları için bu edebiyatına "Divan Edebiyatı" denilmiştir. Ayrıca "klasik-eski - zümre edebiyatı" da denilir.

- * İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler yaşamın her alanında Araplardan, Farslardan etkilenmişlerdir. Bu etkileşimin en belirgin olduğu alanların başında edebiyat göze çarpmaktadır.13. yy'dan itibaren şair ve yazarlar Fars-Arap etkisine girmeye başlamıştır.

- * Dili Arapça, Farsça, Türkçe karışımı olan Osmanlıcadır.

- * Ölçü olarak "aruz ölçüsü", nazım birimi genellikle beyittir.

- * Şiirlerde tam ve zengin uyak kullanılmıştır.

- * Anlatılan şey değil, anlatış biçimi ön plandadır.

- * Çoğunlukla aşk, şarap, kadın övgü, din, ahlak, tasavvuf konuları işlenmiştir.

- * 13.yüzyılda gelişmeye başlamış 16. ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19.yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

- * Belli kalıpları olan bir edebiyattır. Duygu ve düşünceler mazmun denilen kavramlarla anlatılır.

- * Soyut bir edebiyattır ve toplumsal konulara değinmemiştir.

Kullanılan Nazım Biçimleri:

Divan edebiyatı nazım şekilleri

Dörtlüklerle Yazılanlar: Rubai, Şarkı Tuyuğ, Murabba

Bentlerle Yazılanlar: Terki-i Bent, Terci-i Bent

Beyitlerle Yazılanlar: Gazel, Kaside, Mesnevi, Müstezat

Gazel

- * Güzellik, aşk, kadın, şarap gibi konuları işleyen nazım biçimidir.

- * Araplarda Farslara onlardan da Türklere geçmiştir.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

* Gazelin ilk beytine “matla” son beytine “makta” denir.

* Makta beytinde şairin mahlası(takma adı) kullanılır.

* En güzel beytine “beyt’ül gazel ya da şah beyit” denir.

* Gazelin bütün beyitlerinde aynı konu işleniyorsa buna yek-ahenk gazel denir.

* Bütün beyitler aynı söyleyiş güzelliğine sahip ise buna yek-âvâz gazel denir.

* Kafiye şeması: “aa,ba, ca da...” şeklindedir.

* En az beş en fazla on beş beyitten oluşur.

* Konu birliği yoktur. Her beyit başka bir konudan bahsedebilir.

* Türk edebiyatında Fuzûli, Bâki, Nedim en tanınmış gazel şairleridir.
Kaside

* Din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan şiirlere denir.

* En az 33 en fazla 99 beyitten oluşur.

* Kafiye düzeni gazelle aynıdır.

* İlk beytine matla, son beytine makta, şairin adının bulunduğu beyte taç beyit,en güzel beytine beyt’ül kasid adı verilir.

Kaside

* Nesip, girizgâh, methiye, tegazzül, fahriye, dua bölümlerinden oluşur.

Nesib: Kasidenin giriş bölümüdür.

Girizgâh: Konuya giriş niteliğinde olan bölümdür.

Methiye: Övülecek olan kişinin yüceliklerinin sıralandığı bölümdür.

Fahriye: Şairin kendini övdüğü kısımdır.

Tegazzül: Şair bu bölümde bir gazele yer verir.

Dua: Övülen kişinin başarısı için Allah’a dua edilir.

Konularına Göre Kasideler

Tevhit: Allah’ın birliğini anlatan kasidelere denir.

Münacat: Allah’a dua etmek ve yalvarmak için yazılanlara denir.

Methiye: Herhangi bir şahsı övmek için yazılanlar denir.

Naat: Peygamberleri övmek için yazılanlara denir.

Hicviye: Birini eleştirmek için yazılanlara denir.

Mersiye: Ölen birinin arkasından yazılanlara denir.

Edebiyatımızda kaside türünün en güzel örneklerini Nef’i vermiştir. Onun “Siham-ı Kaza” adlı eseri bu türün en meşhur örneğidir.

Mesnevi

* Beyit sayısı sınırsızdır.

* Konu sınırlaması yoktur. Genellikle savaş, aşk, tarihi olaylar, dinî olaylar gibi konular işlenir.

* Mesneviler o dönemde roman ve hikâye türünün yerini tutuyordu.

* Her beyit kendi arasında kafiyelidir.

* Uyak düzeni aa, bb,cc,dd,ee,... şeklinde devam eder.

* Beş mesneviden oluşan eserlere “hamse” denir.

* Bir şehrin güzelliğini anlatan mesnevilere şehrengiz denir.

* Türk edebiyatındaki ünlü mesneviler şunlardır:

Kutadgu Bilig	(İlk mesnevi - Öğüt)
Fuzuli- Leyla ile Mecnun	(Aşk)
Şeyh Galip- Hüsm ü Aşk	(Aşk)
Şeyhi-Harname	(Eleştiri)
Ahmedi-İskendername	(Tarih)
Nabi- Hayrabat	(Öğüt)
Süleyman Çelebi - Vesiletü’n- Necat (Mevlid)	(Dini)
Mevlana- Mesnevi	(Öğüt)

Müstezat

* Gazelin özel bir biçimine denir.

* Uzun dizelere kısa bir dize eklenerek yazılır.

* Uzun ve kısa dizeler gazel gibi kendi aralarında uyaklanırlar. Kısa dizelere “ziyade” adı verilir.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Rubai

- * Kafiyeleşimi aaxa şeklindedir. Tek dördlükten oluşur.
- * Aruzun belli kalıplarıyla yazılır.
- * Hayatın anlamı ve hayat felsefesi, dünyanın nimetlerinden yararlanma ve ölüm gibi konular işlenmiştir.
- * İran edebiyatına ait olan bu türün en büyük şairi Ömer Hayyam'dır.
- * Türkçe rubailerin en güzel örneklerini Yahya Kemal vermiştir.
- Tuyuğ
- * Divan edebiyatına Türklerin kazandırdığı bir nazım şeklidir.
- * Yak düzeni rubai gibidir. Tek dördlükten oluşur.
- * Felsefi konular işlenmektedir.
- * Kadı Burhanettin'in tuyuğları meşhurdur.

Şarkı

- * Besteyle okunmak için yazılan ve dördlüklerden oluşan nazım biçimidir.
- * Dördlük sayısı 3 ile 5 arasında değişir.
- * Birinci dördlükte 2. ve 4. dizeler diğer dördlüklerde 4. dizeler aynen tekrarlanır. Buna nakarat denir.
- * Türklerin divan edebiyatına kazandırdığı bir türdür.
- * Aşk, sevgi, günlük hayat gibi konular işlenir.
- * Halk deyişlerine ve söyleyişlerine yer verilir.
- * Şarkı türünün ilk kullanıcısı ve en önemli temsilcisi Nedim'dir.

Murabba

- * Dört dizelik kıtalardan oluşur.
- * Bent sayısı 3-7 arasında değişir.
- * Her konuda yazılır.

Terkib-i Bent

- * Bentlerle kurulmuş olan bir nazım şeklidir.
- * Her bent 7 ile 10 beyitten oluşur.
- * Bent sayısı 5 ile 15 arasındadır.
- * Bentleri birbirine bağlayan beyitlere vasıta beyti denir.
- * Şairin toplumsal ve felsefi konulardaki düşünceleri konu olarak işlenir.
- * Terkib-i Bent türünün en önemli ismi Bağdatlı Ruhi'dir.
- * Türk edebiyatında bu türün en önemli ismi Ziya Paşa'dır.

Terci-i Bent

- * Terkib-i bente benzer. Yalnız burada bentler arasındaki vasıta beyti aynen tekrarlanır.

- * Konu olarak daha çok Allah'ın kudreti, kâinatın sırları ve kâinatın zıtlıkları gibi konulara yer verilir.
- * Bu türün de Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi Ziya Paşa'dır.

C) BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

1. Tanzimat Edebiyatı
2. Servet-i Fünun Edebiyatı
3. Fecr-i Ati Edebiyatı
4. Milli Edebiyat
5. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı
6. Günümüz Türk Edebiyatı

Kullanılan Nazım Biçimleri:

Sone

- * İlk İtalyan edebiyatında görülen, Türk şiirinde az görülen, iki dört dizeli ve iki üç dizeli bölüm olmak üzere 14 dizeden oluşan nazım biçimidir.
- * Uyak örgüsü şöyledir: abba ccd ede.
- * Sone nazım şeklini Türk edebiyatında ilk olarak Servet-i Fünun şairleri kullanmıştır.

Terza-Rima

- * Üç dizelik bendlerle kurulu İtalyan nazım biçimi.
- * Dize kümelenişi ve kafiye düzeni şöyledir: aba bcb ccc ded... e
- * Dante'nin "İlahi Komediya"sının bu biçimle yazılmış olması, terza - rima'nın yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.
- * Terza-rima, Türk edebiyatında ilkin Servet-i Fünun döneminde bir tek şiirde (Tevfik Fikret'in Şehrâyîn) denenmiş (1899); İkinci Meşrutiyet'ten (1908) sonra zaman zaman kullanılmışsa da, yaygınlık kazanmamıştır.

Serbest Müstezat

- * 19. Yüzyıl sonlarında özellikle Servet-i Fünun'cuların geliştirdikleri bir nazım biçimidir.
- * Divan şiirindeki müstezattan farklı özellikleri vardır.
- * Klasik nazım biçimlerinden ve tek ölçünün bir örnekliliğinden kurtuluş yeni biçimler ve ahenkler yaratmak düşüncesiyle oluşturulan bu biçim, serbest nazıma geçişte bir aşama olmuştur.

Mensur Şiir

- * 19. yüzyılın yarısında Fransa'da doğmuştur.
- * Şinasi'nin Fransız edebiyatından yaptığı çeviriler, men-sur şiirin ilk örnekleridir.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

- * Mehmet Rauf'un "Siyah İnciler"i, Yakup Kadri'nin "Okun Ucunda, Erenlerin Bağından" adlı yapıtları mensur şiir türünden ürünlerdir.
- * Ölçü ve uyağa başvurulmaz.
- * Duygu ve hayallerin düzyazı biçimiyle şiirsel anlatılmasıdır.
- * Bu yazılarda iç ahenk önemlidir. Servet-i Fununcular tarafından kullanılmış, fazla yaygınlaşmamıştır.

Serbest Nazım (Şiir)

- * Ölçüsüz ve uyaksız yazılan, belli kurallara bağlı olmayan şiirlerdir.
- * Türk edebiyatında serbest nazım, cumhuriyetten sonra gelişmiştir.
- * Serbest nazımın ilk örneklerini Nazım Hikmet vermiştir.

NOT: Bu nazım biçimleri dışında "balat" adı verilen bir nazım biçiminin de kullanıldığı belirtilmektedir. Çok az tercih edildiği düşünülen bu nazım biçiminin özelliği 3 uzun 1 kısa bentten oluşmasıdır.

ŞİİRDE TEMA

Konu: Üzerinde söz söylenen, fikir yürütülen, yazı yazılan herhangi bir olay, düşünce veya duruma konu denir.

Tema: Şiirde dile getirilen duygu, düşünce ve hayale tema denir.

- * Şiir bir düşünce yazısı olmadığı için "tema" sözcüğünden daha çok esrede dile getirilen duygu ve hayali anlamalıdır.
- * Şiirde tema kimi zaman bir aşk, ayrılık acısı, ölüm korkusu gibi bireysel duygular kimi zaman da başka insanlar için üzüntülerin yer aldığı toplumsal konuları da içerebilir.

ŞİİRDE GERÇEKLIK VE ANLAM

- * "Sanat ya da edebiyat, bir nevi gerçeğin yorumlanarak anlatılmasıdır." ifadesinden hareketle şiirde de gerçeğin değiştiğini söyleyebiliriz.
- * Şiirdeki gerçeklik, somut bir anlayışla sınırlı değildir. Bu gerçeklik, insanın sadece yaşadıklarıyla değil; sezgileri, tasarıları ve izlenimleriyle de ilgilidir.
- * Şair, şiirinin her okuyanda farklı duygular uyandırmasını amaçlar. Bu nedenle kelimelere yeni anlamlar yükler. Bu anlamları okuyucu kendisi hisseder. Bu şekilde şiirde farklı bir gerçeklik ortaya çıkar.

ŞİİR VE GELENEK

NOT: Halk şiiri ve Divan şiirinin özellikleri "ŞİİRDE YAPI" bölümünde verilmiştir.

Modern şiirin özellikleri:

- * Bireysel duyguların ön plana çıkarıldığı bir şiir geleneğidir.
- * Daha çok serbest nazım kullanılmıştır.
- * Çağrışım yönünden zengin ifadeler vardır.
- * Somuttan çok soyuta hitap eden şiirlerdir.
- * Şiirler, ölçü ve kafiye olmaksızın yazılır.

ŞİİR VE YORUM

* Okuyucun metni kendi birikimlerine, özelliklerine, kültürüne, zevkine ve hayal gücüne göre anlamlandırmasına "yorum" denir.

* Güzel bir yorum için:

- Öncelikle şiirin yapısal özelliklerini, dil ve üslubunu, temasını belirlememiz gerekir.
- Sonra şiirin yazıldığı dönemin şartlarına ve şairin zihniyetine (edebi kişiliğine) bakmamız gerekir.
- Şiirin bağlı olduğu geleneğin özelliklerini bilmemiz gerekir.
- Şiirin çok anlamlı bir metin parçası olduğunu unutmamız gerekir.

MANZUME VE ŞİİR

Dilde biri nazım diğeri nesir olmak üzere iki anlatım biçimi vardır. Nazım, ölçülü ve uyaklı anlatım biçimidir.

Manzume: Ölçü ve kafiye gözetilerek, nazım biçiminde yani dizeler halinde yazılan metinlere "manzume" denir. Manzumelerin sanat değeri taşıyanlarına da "şiir" denir.

Manzume ve şiir arasındaki farklar:

- Manzumede anlatılanlar düz yazıyla ifade edilebilirken şiirde anlatılanlar düz yazıyla ifade edilemez.
- Manzumelerde bir olay örgüsü varken şiirlerde olay örgüsü yoktur.
- Manzumelerde sözcükler genelde gerçek anlamda kullanılırken şiirde çok anlamlılık vardır.
- Şiirler manzumelere göre çağrışım yönünden daha zengindir.

Manzum hikâye:

* Nazımın nesre yaklaştırılmasıyla ortaya çıkan bir türdür.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

* Önemli özelliklerinden birisi metinde karşılıklı konuşmaların yer almasıdır.

* Bu tarzı edebiyatımızda ilk kez Servet-i Fununcular denemiştir. Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy bu türde başarılı örnekler vermişlerdir.

Şiir Türleri

1. Lirik Şiir

* Aşk, ayrılık, hasret ve özlem gibi konuları duygusal bir dille anlatan şiire lirik şiir denir.

* Eski Yunan edebiyatında şairler şiirlerini Lyra (lir) denilen bir sazla söyledikleri için bu tür şiirlere lirik denilmiştir.

* Gazel, şarkı koşma, semai lirik şiire örnektir.

2. Pastoral Şiir

* Doğa güzelliklerini, kır ve doğa sevgisini, orman, yayla, dağ, köy ve çoban yaşamını, bunlara karşı duyulan özlemleri anlatan şiir türüdür.

* Şair doğa karşısındaki duygularını anlatıyorsa "idil", bir çobanla karşılıklı konuşuyormuş gibi anlatıyorsa "eglog" adını alır.

3. Epik Şiir

* Yiğitlik, kahramanlık, savaş... temaları işleyen şiirlerdir.

* Destansı özellikler gösteren şiirlerdir.

* Okuyanda coşku ve yiğitlik duygusu uyandırır.

* Epik sözcüğü, Yunancada destan anlamındaki epope den gelmektedir.

4. Didaktik Şiir

* Bilgi vermek, öğretmek, öğüt vermek gibi öğretici amaç taşıyan şiirlerdir.

* Manzum hikâyeler ve fabllar da bu gruba girer.

5. Satirik Şiir

* Toplumdaki çeşitli düzensizlik ve bozuklukları iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştiren şiirlerdir.

* Halk edebiyatında "taşlama", Divan edebiyatında "hiciv" denir.

6. Dramatik Şiir

* Tiyatroda kullanılan şiir türüdür.

* Eski Yunan edebiyatında oyuncuların sahnede söyleyecekleri sözler şiir haline getirilir ve onlara ezberletilirdi. Bu şekilde sözler şiir şeklinde söylenirdi.

* Dramatik şiir, karşılıklı konuşma şeklinde yazılan manzumelerdir.

* Bizde birkaç sanatçı dışında pek kullanılmamıştır.

III. ÜNİTE

OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN EDEBİ METİNLER

A- ANLATMAYA DAYALI EDEBİ METİNLER

* Bir olayı anlatmaya dayanan edebi metinler masal, destan, halk hikayesi... gibi metinlerdir.

* Bu metinler dış dünyaya ait olayları kişi, zaman ve mekâna bağlı olarak okuyucuya aktarır.

* Destan ve masalla başlayan bu tür romana kadar gelen bir çizgi takip etmiştir.

ROMAN

Yaşanmış ya da yaşanabilecek olayların yer, zaman ve kişiye bağlanarak anlatıldığı uzun soluklu eserlere roman denir.

* Romanda olaylar geniş ve ayrıntılı olarak anlatılır.

* Romandaki bütün olaylar belli bir olay etrafında gelişir. Ana olay etrafında olaycıklar vardır.

* Şahıs kadrosu geniştir. Kahramanlar tüm yönleriyle tanıtılır.

* Zaman olarak geri dönüşler olur.

Romanlar çeşitli türlere ayrılır;

- Tarihi Roman: Konusunu tarihten alır.

- Töre Romanı: Toplumun yaşayış tarzı, gelenek, görenek ve törelerin ele alındığı romanlardır.

- Psikolojik Roman: Ruh çözümlemelerinin yapıldığı romanlardır.

- Egzotik Roman: Uzak ve yabancı ülkelerin doğa ve insanlarını anlatan romandır.

- Tezli Roman: Bir görüş veya düşünceyi savunan romandır.

- Polisiye Roman: Konularını polisi ilgilendiren olaylardan alan romanlardır.

HİKÂYE

Olmuş ya da olması mümkün olan olayları anlatan, romana göre daha kısa olay yazıdır.

* Romanda birden fazla olay varken hikâyelerde çoğunlukla tek bir olay vardır.

* Şahıs kadrosu romana göre dardır.

* Hikâyede ayrıntılara girmekten sakınılır, kişiler çoğu zaman hayatlarının belli bir anı içinde anlatılır.

* İki tür hikâye görülür;

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

a) Olay Hikâyesi (Klasik Hikâye):

Maupassant tarzı da denir. Olay esastır. Bizdeki temsilcisi, Ömer Seyfettin'dir.

b) Durum-Kesit Hikâyesi:

Çehov tarzı da denir. Olaydan çok insanın belli bir zaman dilimindeki durumu anlatılır. Bizdeki temsilcisi, Sait Faik Abasıyanık'tır.

MASAL

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan eserlere masal denir.

GENEL ÖZELLİKLERİ:

- * Masallar, meydana geldikleri zaman bir kişinin malıyken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe halkın malı olur. Masal, anonim bir türdür.
- * Olaylar hayal ürünüdür.
- * Kahramanlar insanüstü nitelikler gösterir.
- * Masalarda genellikle iyilik-kötülük, doğruluk- haksızlık- adalet- zulüm , alçakgönüllülük - kibir.... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.
- * İyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür.
- * İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- * Masalarda yer ve zaman kavramları belirsizdir.
- * Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mişli geçmiş) kullanılır.
- * Anlatım kısa ve yoğundur.
- * Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masalarda cinler, periler, devler de rol alır.
- * Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.
- * Masalların çoğu “ bir varmış, bir yokmuş ...” ya da “ evvel zaman içinde , kalbur saman içinde ...” gibi ifadelerle başlar.Bunlara tekerleme denir.Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir.Türk masallarında dilek bölümü ya “ onlar ermiş muradına “ ya da “ gökten üç elma düştü ...” biçiminde başlar.
- * Masalarda milli ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez.
- * Evrensel konuların işlendiği masalarda eğitici esastır. * Masalarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır. Masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.
- * Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masalarda yazılmaktadır.

HALK HİKÂYELERİ

Hikâye türünün en eski örnekleri olan ve destandan modern hikâyeye geçişi sağlayan anonim eserlerdir. Başka bir tanım yapacak olursak; Türk edebiyatı ürünleri içinde 16.yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan, genellikle âşıklar tarafından nazım-nesir karışık bir ifade tarzı ile dinleyicilere anlatılarak nesilden nesile intikal eden, yer yer masal ve destan özellikleri gösteren hikâyelerdir.

GENEL ÖZELLİKLERİ:

- *Türk edebiyatında bu özelliğe sahip ilk örnek Dede Korkut Hikâyeleridir.
- *Genellikle aşk konusunun işlendiği halk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlık konularıyla dini konuların işlendiği de görülmüştür.
- * Nazım-nesir karışık olarak anlatılan bu hikâyelerin gelişip yayılmasında saz şairlerinin önemli bir fonksiyonu vardır.
- * Hikayenin kahramanı âşık olur, sevgilisine kavuşma yolunda çeşitli maceralara girer, sonunda kavuşur veya kavuşamaz ama hikaye de orada biter.
- * Halk hikâyelerinin destan döneminin kapanmasından sonra ortaya çıktığı kanaati yaygındır. Nitekim Türk edebiyatında halk hikâyelerinin en eski örneği sayılan Dede Korkut Hikâyeleri de destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi ürünü olarak kabul edilmektedir.

Halk hikâyelerini destanlardan ayıran özellikler:

- * Mutlaka tarihi bir olaya dayanmaması,
- * Nazım-nesir karışık oluşu ve zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması,
- * Şahısların ve olayların anlatımında takınılan gerçekçi tavır,
- * Kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi,
- * Hikâyedeki manzum kısımların genellikle saz eşliğinde dile getirilmesi,
- * Değişik bir anlatılma üslup ve geleneğinin olması,
- * Belli yerlerinde tekerleme adı verilen belli söz kalıplarının bulunması gibi hususlarda ayrılmaktadır.

Halk hikâyeleri konularına göre dört çeşittir:

a. Aşk Hikayeleri:

Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Ercişli Emrah ve Selvi, Tahir ile Zühre, Âşık Garip Hikayesi, Aşık Kerem Hikayesi, Elif ile Mahmut...

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

b. Dini-Tarihi Halk Hikayeleri:

Hayber Kalesi, Kan Kalesi, Battal Gazi, Danişmend Gazi, Hz. Ali ile ilgili diğer hikâyeler...

c. Kahramanlık Hikayeleri:

Köroğlu Hikâyesi

d. Destanî Halk Hikâyeleri:

Dede Korkut Hikâyeleri

NOT: Destan geleneğinden Halk hikâyeciliğine geçişin ilk ürünü Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Bu nedenle Dede Korkut Hikâyeleri özel bir önem taşır.

Not: Mesnevi ve Manzum Hikâye türleriyle ilgili bilgiler "Nazım Biçimleri" ve "Manzume ve Şiir" bölümlerinde verilmiştir.

Mesnevi Türünün Şiirle Ortak ve Şiirden Farklı Yönleri:

1) **Şiirle benzer yönü:** Redif, kafiye, ölçü, ses ve söyleyiş gibi ahenk unsurlarının ve yapı(nazım birimi) unsurunun benzer olması.

2) **Şiirle farklı yönü:** Mesnevîde bir olay örgüsünün bulunması ve bu olay örgüsüne bağlı kişi, zaman, mekân unsurlarının bulunması.

DESTAN

Bir milletin başından geçmiş ve toplumda derin etki bırakan savaş, göç, afet, kıtlık gibi olayların etkisiyle söylenmiş, kimi zaman da bir kişinin kahramanlıklarını anlatan uzun manzum hikâyelerdir.

Destanlar; milletlerin tarihinde derin iz bırakmış önemli olayları harikuladeliyle süsleyerek anlatan uzun, manzum, millî eserlerdir. Destan anlatıcısı ozan (akın veya baksı) onu bir kopuz eşliğinde söyler. Bir takım mimik, jest ve taklitlerle anlatımını kuvvetlendirmeye çalışır.

Masallarla destanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar:

Masal ile destan arasında şu benzerlik vardır:

Destanlarda, masal kahramanı olarak bilinen perilerin yaşayışına benzer bir hayat süren destan kahramanları vardır. Oğuz Destanı'nda Oğuz'un evlendiği kızlar gibi.

Masal ile destan arasındaki farklar:

1. Masal konuları çeşitli olmasına rağmen destan konularında kahramanlığa fazla yer verilir. Umumiyetle milletlerin mazisindeki önemli olaylar ve büyük kahramanlar etrafında destanlar teşekkül eder.

2. Masal kahramanlarının hayali olmasına karşılık destan kahramanlarını biz tarih sayfalarında bulabiliriz. Oğuz Kağan gibi.

3. Destanlar daha hacimli olur. Pek çok olayın anlatıldığı destanların hacimleri de uygun olarak geniş bir yer kaplar.

4. Destanlar manzum olurlar, masallardaki durum ise tamamıyla tersidir. Masallarda manzum kısımlar yok denecek kadar azdır.

5. Masalların benzerlerine başka milletlerde de rastlanıldığı halde destanlarda durum farklıdır. Destanlar millidir. Bir millete aittir.

Romanlarla destanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar:

Roman ile destan arasında şu benzerlik vardır: Her iki türün yapısının da olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân unsurlarından oluşması.

Roman ile destan arasındaki farklar:

* Destanda bir milleti derinden etkileyen olaylar işlenirken romanda konu sınırlaması söz konusu değildir.

* Destanın doğal gerçekliği bulunmazken romanda doğal gerçeklik ve kurmaca gerçeklik birlikte işlenir.

MANZUM HİKÂYE

Manzum Hikâye; bir mekân, bir zaman ve kişiler etrafında gelişen olay örgüsünü şiir halinde anlatan nazım biçimidir. Türk edebiyatında Tanzimat sonrasında gelişen bu türün en güzel örneklerini Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy vermiştir.

Manzum hikâyelerin öykülerden tek farkı manzum(şiir) biçimde yazılmış olmasıdır. Bu tür hikâyelerde didaktik şiir özelliği görülür.

Tarihi:

Bu tür için ilk adımları Recaizade Mahmud Ekrem ile Muallim Naci atmıştır. Bu tür Servet-i Fünun döneminde etkili hale gelmeye başlamıştır. Mehmet Akif Ersoy'un ise Küfe,

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

Seyfi Baba, Mahalle Kahvesi, Hasta gibi önemli manzum hikâyeleri bulunmaktadır.

Temsilcileri:

En önemli temsilcileri Mehmet Akif Ersoy ve Tevfik Fikret'tir. Bunun yanında Beş hececiler de bu türe katkıda bulunmuştur.

GENEL ÖZELLİKLERİ:

- * Manzum hikâyeler edebi metinlerdir.
- * Konu ve özellik bakımından hikâye ile aynı özellikleri gösterir.
- * Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan bu manzume türü kafiyeli ve redifli, şiir biçiminde hikâye yazmak amacını güder.
- * Manzum hikâyelerde şairler ya bir olayı anlatırlar ya da bir öğüt verme çabası güderler.
- * Manzum hikâyeler genellikle bir çevre tasviriyle başlar, o çevrenin kişileri anlatılır. Sonra olay anlatılır. Amaç okuyucuya bu bölümde ders vermektir. Bir hikâye gibi sonlandırılır.
- * Manzum hikâyeler düşündürücü ve eğitici.
- * Manzum hikâyeler belli bölümlerden oluşur. İlk bölümde anlatılmak istenen olaydan ve kişilerden bahsedilir. İkinci bölümde olaylar anlatılır, örneklerle tasdik edilir. Üçüncü bölümde ise olay son bulur ve okuyucuya ders vermeyi güden cümleler yer alır.

B- GÖSTERMEYE DAYALI EDEBİ METİNLER

- * Olayı bir topluluk önünde canlandırma esasına dayanan metinlerdir.
- * Ortaoyunu, karagöz, komedi, dram... gibi türler bu bölüme girer.

TİYATRO

- * Hayattaki olayları konu edinen, sahnede oynanmak amacıyla yazılan edebi eserdir.
- * Tiyatro göstermeye bağlı bir güzel sanat dalı olarak "dramatik sanatlar" dan biridir.
- * Roman ve hikâye soyut olduğu halde, tiyatro somuttur.
- * Tiyatro metinlerindeki temel ifade biçimi " gösterme" ve "anlatma"dır
- * Tiyatro eserleri, konularına göre dram, trajedi ve komedi gibi türlere ayrılır.

MODERN TÜRLER

A-TRAJEDİ:

Seyirciye, hayatın acıklı yönlerini göstermek, ahlak ve erdemi anlatmak için yazılmış manzum eserlerdir.

* Konusunu seçkin kimselerin hayatından ya da mitolojiden alır.

* Kahramanları tanrılar, tanrıçalar ve soylu kimselerdir.

* Kusursuz bir üslubu vardır. Kaba sözlere yer verilmez.

* Eser baştan sona kadar ağırbaşlı, ciddi bir hava içinde geçer.

* Çirkin olaylar, seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez, sahne arkasında gerçekleştirilir. Bu olaylar haberciler tarafından sahnede aktarılır.

* Üç birlik kuralına uyulur. (Yer, zaman, olay)

* Oyunda koroya yer verilir.

* Ünlü trajedi yazarları;

Eski Yunan; Aiskhylos, Eurupides, Sophokles.

Fransız; Corneille, Racine.

B-KOMEDİ:

* İnsanların ve olayların gülünç yönlerini ortaya koymak, izleyenleri güldürmek ve düşündürmek amacıyla yazılmış tiyatro eseridir.

* Konusunu, yaşanan hayattan ve günlük olaylardan alır.

* Kişiler halktan ve yüksek zümreden her çeşit insan olabilir.

* Her türlü söze şakaya yer verilir.

* Kişilerin her türlü davranışları sahnede gösterilir.

* Birbirini izleyen diyalog ve koro bölümlerinden oluşur.

* Manzum olarak yazılır.

* Üç birlik kuralına uyulur.

Türün yazarları, Yunan-Aristophanes, Fransız-Moliere.

C-DRAM:

* Hayatı olduğu gibi acıklı ve gülünç yönleriyle sahnede göstermek için yazılan tiyatro eseridir.

*Hayatı olduğu gibi yansıtır. Trajedi ve Komedi kaynaşmıştır.

*Konusunu günlük yaşamdan ve tarihten alır.

*Üçbirlik kuralına uyma zorunluluğu yoktur.

*Olaylar, çirkin dahi olsa sahnede gösterildiği gibi kişiler hangi sınıf ve halktan olursa olsun dramda yer alır.

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU TÜRLERİ

KARAGÖZ

Seyirlik halk oyunlarından olan Karagöz, bir gölge oyunudur. Oyunda Karagöz cahil halk tipini; Hacivat ise aydın tipini temsil eder. Geleneksel Türk Tiyatrosu ürünlerindedir. Manda ve deve derisinden yapılan resimlerin,

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

bir ışık yardımıyla sahnedeki perdeye yansıtılmasıyla oluşur. Bir gölge oyunudur. Bu nedenle bazı kaynaklarda "Hayal-i Zıl" şeklinde de adlandırılır. Kahramanları Karagöz, Hacivat, eşraftan kimseler, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, satıcılarıdır. Karagöz; okumamış, hazır cevap, söylenenleri ters anlayan ve buna göre cevaplar veren kaba bir adamdır. Hacivat ise aydın ve yarı aydın kişileri temsil eder. Karagöz oyununda bütün konuşmalar perdenin arkasındaki tek kişi tarafından yapılır. Bu nedenle Karagöz oynatmak zor bir iştir. Karagöz oyununun oynatıldığı perdeye "hayal perdesi" denir. Oynatan kişi de hayali ya da hayalbaz olarak adlandırılır.

Karagöz oyunu dört bölümden oluşur:

- 1) **Giriş:** Sahneye göstermelik denen bir resim konulur.
- 2) **Muhavere:** Karagöz ve Hacivat'ın karşılıklı konuşmaları
- 3) **Fasıl (Asıl oyun)**
- 4) **Bitiş:** Oyunun sonunda hatalar için özür dilenen ve bir sonraki oyunun yerinin belirtildiği bölümdür.

Karagöz oyunundaki tipler ana hatlarıyla şöyle tasnif edilir:

- a) **Asıl Tipler:** Karagöz, Hacivat
- b) **Şive taklitleri yapan tipler:** Kastamonulu, Kayserili, Bolulu, Eğinli, Arap, Acem, Arnavut, Laz, Kürt, Rumelili, Muhacir, Ermeni, Yahudi, Rum, Frenk
- c) **Hasta Tipler:** Beberuhi, Tiryaki, Kekeme, Altıkulaç, Sarhoş, Deli
- d) **Diğer Tipler:** Çelebi, Köçek, Zenne

ORTAOYUNU

Seyircilerle çevrilmiş bir alanda, yazılı bir metne bağlı kalmadan ve doğaçlama (tuluat) yoluyla oynanan bir oyundur. Pişekâr ve Kavuklu oyunun temel kişileridir.

Halkın ortak malıdır. Oyunların güldürme unsurları karşılıklı konuşmalardaki söz oyunları, hazır cevaplılık, yanlış anlamalar ve yöresel konuşmaların taklitleridir. Oyunda Karagöz ile Kavuklu'nun; Pişekâr ile Hacivat'ın bütün özellikleri aynıdır. Karagöz ile Ortaoyunun farkı ise, Karagöz'ün perdede, Orta Oyun'un meydana oynanmasıdır. Yani Orta Oyunu canlı kişilerle oynanırken Karagöz'de tasvirlerin gölgesi oynatılır.

MEDDAH

Geleneksel tiyatro içinde yer alan Meddah hikâyelerinde rol alan bütün kişileri, hikâyeyi

anlatan ve meddah adıyla anılan tek kişi canlandırır.

Hikâye anlatmak olan meddahlık bir taklit yapma sanatıdır. Perdesi, sahnesi, dekoru, kostümü bir sanatkârda toplanmış bir temadır.

Meddah bir sandalyeye oturarak dinleyicilerine hikâyeler anlatır. Meddahın anlatışını, günlük yaşamdaki olaylar, masallar, destanlar, hikâyeler ve efsaneler oluşturur.

Meddahın aksesuarını bir mendil ile bir sopa (baston) oluşturur. Genellikle güldürücü, ahlâkî ve edebi sonuç çıkarılacak hikâyelerine klişeleşmiş "râvîyân-ı ahbar ve nâkılân-ı âsar ve muhaddisân-ı ruzigâr şöyle rivayet ederler ki" şeklinde söz başı ile başlar, daha sonra kahramanları sayıp hikâyesini anlatır. Meddah hikâyenin kahramanlarını kendi yöresinin dili ve şiveleri ile konuşturan insandır.

KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

Köy seyirlik oyunları, adı üzerinde seyirlik oyunlardır. Tıpkı ortaoyunumuzda olduğu gibi bu oyunlar da genellikle köyün ortasında, köy meydanında oynanır. Seyirciler çepeçevre oyuncuları çevreler.

Oyuncu - seyirci ayrılığı hem vardır hem yoktur. Oyuncuları oyuna seyirciler hep beraber hazırlar. Bir tas, bir şapka, bir baston, bir deve, bir sopa, bir tüfek olabilir. Sırası gelen oyuncu seyirci içinden çıkarak oyuna katılır, oyundaki görevi bittikten sonra yeniden seyircilerin arasına karışır.

Köy seyirlik oyunlarında da ortaoyununda ve meddahda olduğu gibi doğaçlamaya büyük önem verilir.

NOT:

Geleneksel tiyatro türlerini modern tiyatro türlerinden ayıran özellikler:

* Geleneksel Türk tiyatrosunda yazılı bir metin yokken modern Türk tiyatrosunda yazılı metin vardır.

* Geleneksel Türk tiyatrosunda sahne ve dekor anlayışı yokken modern Türk tiyatrosunda sahne ve dekor kullanılmaktadır.

* Geleneksel Türk tiyatrosunda belirli tipler varken modern Türk tiyatrosunda çeşitli karakterler ve tipler birlikte yer almaktadır.

* Geleneksel Türk tiyatrosunda taklitler, şive bozuklukları ve yanlış anlamalar önemli bir yer tutarken modern Türk tiyatrosunda konuya göre bir dil kullanılmaktadır.

9.SINIF TÜRK EDEBİYATI DERS NOTLARI

IV. ÜNİTE ÖĞRETİCİ METİNLER

Tanım: Bilgi ve haber vermek, ikna etmek, kanıları değiştirmek, uyarmak, düşündürmek, yönlendirmek, tanıtmak gibi amaçlarla yazılan metinlere denir.

Özellikleri:

- * Bu metinler ele aldığı konuya göre deneme, makale, fıkra gibi farklı isimler alır.
- * Hepsi düzyazı şeklindedir ancak konuyu ele alış şekilleri farklıdır.
- * Bu tür metinlerde okuyucuya verilmek istenen mesaj genellikle doğrudan aktarılır. Bu mesaja ana düşünce denir.
- * Öğretici metinlerde amaç bilgi vermek, öğretmek... olduğu için daha çok günlük dil kullanılır.
- * Sanatsal anlatıma, mecaz anlamlı kelimelere fazla yer verilmez.

GAZETE ÇEVRESİNDE GELİŞEN METİNLER

Makale:

Bir gerçeği açıklamak, bir konuda görüş ve düşünceler öne sürmek ya da bir tezi savunmak, desteklemek için yazılan yazılara makale denir.

- *Anlatım yalın ve yoğundur, nesnel bir nitelik taşır.
- *Öne sürülen düşünce ve tez kanıtlanır.
- * Gazete ve dergilerde yayımlanır.

Deneme:

Yazarın herhangi bir konudaki görüşlerini, kesin kurallara varmadan, kanıtlamaya kalkmadan, okuyucuyu inanmaya zorlamadan anlattığı yazı türüdür.

- * Yazar, kendisiyle konuşuyormuş gibi bir hava sezdirir.
 - * Samimi bir dil kullanılır.
 - * Yazar, öne sürdüğü görüşleri ispatlamak zorunda değildir.
 - * Yazarın kesin bir sonuca varma zorunluluğu yoktur.
- Yazar anlatımda ve konu seçiminde özgürdür.

Fıkra:

Yazarın, gündelik olayları, özel bir görüşle, güzel bir üslupla, kanıtlama gereği duymadan yazdığı kısa, gününbirlik yazılardır.

- *Gazete yazısıdır.
- *Yazar düşüncelerini kanıtlama yoluna gitmez.
- *Dil tabiidir. Günlük deyimlere, yer yer nükteli sözlere yer verilir.

Sohbet (Söyleşi) :

Yazarın, gündelik olaylarla ilgili düşüncelerini, okuyucu ile karşı karşıya oturup konuşuyormuş gibi içten bir hava içinde yazdığı yazılara sohbet denir.

- *Herkesi ilgilendiren konular seçilir.
- *Yazar, sorulu-cevaplı cümlelerle karşısındakiyle konuşuyormuş hissi verir.
- *İçtenlik, samimilik, doğallık sohbetin özelliklerindedir.

Eleştiri:

Sanat, edebiyat, düşünce eserlerini hem öz hem yapı yönünden açıklayan, başarılı ve başarısız ya da değerli ve değersiz yönlerini gösteren, bunları örneklerle somutlaştırıp belirten yazı türüdür.

- *Eleştiri objektif olmalıdır.
- *Eleştiride amaç okura ve yazara yol göstermektir.
- *Eleştirmenin kişisel duygularını kattığı eleştirilere öznel eleştiri, kişisel duygularını katmadığı, objektif olduğu eleştirilere de nesnel eleştiri denir.

Röportaj:

Yazarın okuyucularına bir konuyu inandırmak için kişi, eşya, eser ya da bir yerle ilgili olarak yaptığı incelemeleri, fotoğraflarla süsleyerek, kendi görüşlerini de katarak yazdığı gazete ve dergi yazılarına röportaj denir.

- * Röportaj, bir çeşit haberdur. Fakat röportajda bilgiden başka, yazarın izlenimleri, düşünceleri, görüşleri de yer alır.
- * Röportajı hazırlayan kişi, konuyu iyice öğrenmeli, yerinde ve gerekli incelemeleri yapmalı, gerekli belgeleri toplamalıdır.
- * Röportaj türü, gazeteciliğin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, röportaj, özellikle gazetecilerin uyguladığı bir türdür.

KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN METİNLER

Hatıra (Anı):

Bir yazarın kendisini yaşadığı ya da tanık olduğu olayları, sanat değeri taşıyan bir üslupla anlattığı yazılardır.

- * Geçmişteki olay üzerine yazılır.
- * Yazar, olayları kendi bakış açısından anlatır.
- * Anılar, yaşandığı dönem hakkında bilgi verir.
- * Anı yazarken önce konu tespit edilmeli; sonra ya günü gününe tutulan notlar ya da hafızada saklanan olaylar zinciri, plâna göre düzenlenmelidir.

Günlük (Günce):

Yaşanan olayların, izlenimlerin, tarih atılarak, günü gününe yazılması ile oluşan türe günlük denir.

*Kısa yazılardır.

*Olayı yaşayan kişi tarafından yazılır.

*Yazarın hayatından izler taşır.

*İçten ve sevecendir.

*Divan edebiyatında Ruzname denir.

Gezi Yazısı:

Yazarın yurt içinde ve yurt dışında gezip gördüğü yerlerin ilgi çekici özelliklerini anlattığı yazı türüdür.

* Gezi yazısında yazar daima, gezdiği yerleri anlatmalı, uydurma, yanlış bilgiler vermemelidir.

*Yazar gördüklerini, okuyucusunun daha iyi algılaması için, karşılaştırma yapar. Okur sanki o yerleri sanatçıyla gezer gibi olur.

* Eskiden gezi yazılarına seyahatname, seyahat yazıları denirdi.

Biyografi (Yaşam öyküsü):

Edebiyat, sanat, siyaset, ticaret vb. alanlarda haklı bir üne kavuşmuş, tanınmış insanların hayatlarını, eserlerini, başarılarını okuyucuya duyurmak amacıyla yalın bir dille, tarafsız bir görüşle yazılan inceleme yazılarına (biyografi) denir.

*Kişiyi tüm yönleriyle tanıtır.

*Açık, sade bir dil kullanılır.

*Divan edebiyatında şairleri anlatan bu eserlere, "Tezkire" denirdi.

Otobiyografi (Özyaşam öyküsü):

Kişinin kendi hayatını anlattığı yazıya otobiyografi denir.

* Çoğu zaman bunlarda, sanatçı kendisiyle beraber aile büyüklerinden, çevreden, aile içi durumlardan da söz eder.

Mektup:

Bir düşünce veya duygunun birilerine iletilmesi amacıyla yazılan özel yazılara mektup denir.

*Mektupta kullanılacak anlatım, bunu okuyacak kişinin kültür düzeyine göre ayarlanır.

*Edebiyatımızda mektup türü, Tanzimat Edebiyatı döneminde gelişmeye başlar.

* Mektuplar, dört grupta sınıflanmaktadır:

(1) Özel Mektuplar

(2) Edebî Mektuplar

(3) Resmî ve İş Mektupları